

ПОЛИТИКИ В ОБЛАСТТА НА УЧЕНОТО ПРЕЗ ЦЕЛИЯ ЖИВОТ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ И ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

Ралица Велева

Университет за национално и световно стопанство

Резюме. В България е налице сравнително добре развита правна рамка, регламентираща организацията и дейността на институциите в системата на образованието на различни равнища. В специфични законодателни актове са обхванати отделни аспекти, алтернативни форми и компоненти на учене през целия живот. Предвид факта, че липсва специален закон – остават недостатъчно покрити въпросите по отношение на обхвата, организацията и координацията на различните форми за учене през целия живот в България. Възниква въпросът как политиките за УЦЖ у нас кореспондират с тези на ниво ЕС и доколко е изградена институционална координация за УЦЖ.

Възприетата обща политика на Европейския съюз за учене през целия живот (УЦЖ) и извеждането на целеви ориентири (наблюдавани показатели) се реализира при изпълнение на националните политики, стратегии и програмни документи. Синхронизирането на националните законодателства е факт, но различията между страните остават. Публичните политики за ученето през целия живот в ЕС са изградени въз основа на общата концепция за учене през целия живот, като редица основни стратегически документи детайлизират общия подход към различни целеви групи.

Keywords: lifelong learning, policies, regulatory framework

Въведение

Ролята на образованието и обучението за развитието на икономиката и обществото е доказана както в социалните, така и в икономическите теории. Въпросът не е строго теоретичен, неговата практическа значимост се подхранва от натиска на редица процеси, сред които с основно значение е динамичното развитие на науката, техниката и технологиите. Това води до бързо остаряване на придобитите знания и умения. Въпросът е широкообхватен, тъй като еднакво засегнати са както заетите, така и социално изключените лица, в т.ч. и безработните. Адаптирането на хората към практическите потребности изисква непрекъснато обновяване на тяхното образование и квалификация.

Неблагоприятната последна позиция на страната ни в сравнителен международен план по показателя „учене през целия живот“ налага необходимостта от предприемане на адекватни мерки и синхронизиране на националните политики с тези на ЕС.

Актуалността на проблема и незадоволителното му решаване у нас са предпоставка за избора на тема за разработване на настоящата статия.

Изложение

Ученето през целия живот е процес на непрекъснато, преднамерено придобиване на знания и умения. То е крайният резултат на съвременната информационна грамотност и предполага възможности за учене на всяка възраст и в разнообразен контекст – не само чрез традиционните форми в институциите за образование и обучение, но и на работното място, къщи или през свободното време.

Съгласно Регламента на ЕК №1313 от 2002 г. ученето през целия живот включва следните три форми: формално образование, неформално обучение и самостоятелно учене.

Формалното образование акцентира върху развитие на мисловните способности на учениците, уменията за интелектуална дейност, особено на тяхната памет, представи, форми и стил на речта, волята и донякъде на въображението. За дидактическия формализъм ценност е не самото съдържание на учебните предмети, а неговото влияние за развитие предимно на някои страни от интелектуалната сфера на личността. Особена формираща стойност се придава на т. нар. „инструментални“ или класически предмети.

Формално е това образование, което се получава в институционално изградените учебни заведения (училища, лицей, колежи, университети). Те са регламентирани от закони, правилници, разпоредби и представляват рамките на образователната система в дадена страна. Те обхващат обучението на деца от предучилищна възраст до 20 – 25-годишна възраст на индивидите. Учебното съдържание е стриктно определено от държавни образователни изисквания, учебни планове и учебни програми. Образованието в тях завършва с получаване на свидетелство, сертификат, диплома или друг официален документ, който осигурява права на лицето, което го е придобило.

Неформалното обучение се превръща в част от образователния дебат в края на 60-те години на XX век. Това е период на големи социални, икономически и образователни промени. Чрез неформалното образование се отговоря на социални и образователни предизвикателства, които надхвърлят възможностите на формалната образователна система. Предвид това то обхваща най-вече целевата група възрастни.

Неформалното обучение има следните характеристики:

- отговаря на потребностите на групите в неравносложно положение;
- има за целева група определени категории лица;

- насочено е към строго определена цел;
- отличава се с гъвкавост на организация и на прилаганите методи.

При третата алтернативна форма на учене през целия живот – самостоятелно учене, обучаващият се сам определя целите, задачите, съдържанието и технологиите, чрез които да придобие конкретното познание. Всичко това се базира на личните потребности, мотиви, интереси и възможности на индивида¹⁾.

1. Политики за учене през целия живот в България

Политиката за учене през целия живот е определена като интегриран многосекторен подход за определяне на цели и изпълнение на мерки за стимулиране на участието на цялото население в дейности за учене през целия живот. Изпълнението на тази политика е делегирано на институции на различни равнища. Техните функции, задачи и отговорности са регламентирани в редица общи и специални закони и нормативни документи.

Стратегическата рамка на българската държавна политика за образование и обучение в периода 2014 – 2020 г. е определена в Националната стратегия за учене през целия живот 2014 – 2020 г. Тя очертава следните акценти: високо ниво на знанията, възможност за иновации, адаптивност спрямо промените в естеството на работата и пълното социално включване. Стратегията представя своеобразна стъпка в борбата с високата безработица, недостига на работници с необходима квалификация и бавния икономически растеж.

Основните принципи на стратегията за периода 2014 – 2020 г. са свързани с повишаване качеството на образованието и обучението, изграждането на мислещи, можещи и инициативни личности, равен достъп до учене през целия живот, както и образование и обучение, съобразени с икономиката и пазара на труда.

Един от основните неразрешени проблеми в регулаторната рамка е удостоверяването и оценката на резултатите от формално образование и неформално обучение и самостоятелно учене. На този етап националното законодателство гарантира възможността на лицата, които са преминали практическото обучение с продължителност, определена от образователната институция, или които са обучавани поне 6 месеца от министерства, общини, организации на работодатели, организации на работници и някои центрове за професионално обучение и чрез индивидуална работа, да придобият професионална квалификация. Практически обаче ограничен брой центрове за професионално обучение могат да признаят формални и неформални компетенции, след като бъде доказан практически опит и след полагане на изпит за валидизация.

Доколкото липсва специален закон за УЦЖ, то реализирането на Стратегията се базира на основните законодателни актове, публични политики и стратегии, които установяват, регламентират и регулират образователната система в България, а именно:

Закон за народната просвета, който определя структурата и управлението на системата за народна просвета в България. Законът урежда принципите, ръководещи образованието, държавните изисквания за образование и тяхното прилагане и т.н., или цялостната организация на училищното образование в рамките на формалната образователна система.

Признаването на неформалните компетенции, придобити извън България, правилата и условията за удостоверяване на професионалните квалификации, придобити в ЕС-28 и трети страни, се урежда чрез Закона за признаването на професионалните квалификации. Той предвижда признаването на определени квалификации на базата на доказан професионален опит в чужбина. Условията за признаване варират в зависимост от професията. Професионалната квалификация може да бъде призната въз основа на формално образование в ЕС след предоставянето на документи, които служат като доказателство за професионални квалификации, издадени от компетентния орган в държавата членка, удостоверяващи успешното завършване на обучение в ЕС, което е разпознато от държавата членка като сходно или същото на това квалификационно ниво и което дава на носителя същите права на достъп или подготвя за упражняването на тази професия. Компетентните органи за признаване на професионалните квалификации са посочени от закона в съответствие със специфичната професия.

Законът за степента на образование, общообразователния минимум и учебния план урежда въпроси, свързани с формалното образование:

– степените на образование, които са основно и средно образование. Основното образование се състои от две фази: начално (от I до IV клас) и преди гимназиално – 4-годишен период (от V до VIII клас). Докато средното се състои от една фаза с 4-годишен период (от IX до XII клас);

– принципите и целите на държавния образователен минимум и структурата на учебния план, който включва три вида инструкции: задължителни, задължителноизбираеми и избираеми.

Законът за висшето образование урежда устройството, функциите, управлението и финансирането на висшето образование в Република България, определя принципите и целите на висшето образование. Определя функциите на държавата в управлението на висшето образование и осигуряването на свободно развитие на висшето образование. Законът регулира създаването на висши училища (публични и частни) и тяхната академична автономия, структурата и организацията на обучението във висшите училища. Законът за висшето образование урежда реда и условията за прием на студенти, техния статут, права и задължения и реда за акредитацията на висшите училища, тяхното имущество и финансирането.

Законът за професионалното образование и обучение урежда организацията, институциите, управлението и финансирането на системата за професио-

нално образование и обучение в България, като определя целите на системата за професионално образование и обучение и основните ѝ принципи. Съгласно закона Националната агенция за професионално образование и обучение се създава като държавен орган за лицензирането на дейности в системата на професионалното образование и обучение, също така и за координацията между институциите, свързани с професионалната ориентация, образование и обучение.

Отделни аспекти на изискванията за придобиване на професионални квалификации за различни професии, признаване, Държавни образователни изисквания и др. са уредени с подзаконовни нормативни актове, както следва:

- Правилник за прилагане на Закона за народната просвета;
- Наредба за държавните изисквания за признаване на придобитото висше образование и завършени периоди на обучение в чуждестранни висши училища;
- Наредба №4 за документите за системата на народната просвета;
- Наредба №2 за признаване на завършени етапи на училищно обучение или степени на образование и професионална квалификация по документи, издадени от училища на чужди държави.

И други подзаконовни нормативни актове, които са разгледани и цитирани в настоящата и последващите глави от дисертационния труд.

Анализът показва, че формите за УЦЖ са обхванати в редица общи и специални програмни документи, например:

Национални стратегии за учене през целия живот за периода 2008 – 2013 година. През 2012 г. е направена оценка на въздействието, която обхваща основните индикатори за наблюдение, определени в Стратегията. Целта е въз основа на предварително дефинирани критерии да се определят качеството и степента на изпълнение на целите и приоритетите на политиката за УЦЖ в България.

Скалата за измерване на напредъка на ученето през целия живот се базира на четири степени: силно ограничен напредък (до 25 %); ограничен напредък (до 50 %); известен напредък (до 75 %) и напредък (до 100 %).

Оценените основни приоритети са обединени в две направления: подобряване на възможностите за достъп до учене през целия живот и осигуряване на качество и ефективност на ученето през целия живот. Изведените седем групи индикатори по първото направление формират общата оценка, че е осъществен известен напредък.

По второто приоритетно направление, което включва четири групи индикатори, е формирана оценка за постигнат ограничен напредък.

Заложената обща цел за постигане на 5 % обхват на населението във формите за учене през целия живот не е постигната, доколкото реалната стойност е 1,7 % (за 2013 г.). Основният извод е, че е налице неустойчива тенденция към постигане на ограничен напредък.

Националната стратегия за учене през целия живот за периода 2014 – 2020 година определя стратегическата рамка на държавната политика за образование и обучение, насочена към постигането на европейската цел за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж. Тя следва логиката на изграждане на предходния стратегически документ и не променя целевите стойности (основния индикатор), доколкото те не са постигнати. Сред целите на националната политика за развитие до 2020 г. са високо ниво на знания, възможност за иновации, адаптивност спрямо промените в естеството на работата и пълно социално включване. На настоящия етап няма данни за мониторинг и междинна оценка на изпълнението.

Националната програма за реформи 2011 – 2015 определя като свои основни цели към 2020 г. намаляване дела на преждевременно напусналите училище на възраст 18 – 24 години под 11%, увеличаване дела на завършилите висше образование на възраст 30 – 34 години – на 36%, увеличаване дела на заетите – на 76%.

Националната стратегия за младежта 2010 – 2020 г. цели създаването на благоприятни условия за училищно и университетско образование, за неформално обучение, за професионално, социално и за личностно реализиране на младите хора, за участието им в обществения и в икономическия живот, за приобщаването им в управлението на местно, областно и национално ниво, както и за връщане в България на обучаващите се в чужбина.

Приемането на тези нормативни документи обхваща периода от 1991 г. до 2013 г., като голяма част от тях, и особено законовата рамка, са приети преди утвърждаването на общите програмни документи на ЕС (вж. фиг. 1). В този смисъл те не са напълно хармонизирани с европейското законодателство. От друга страна, по-новите документи (например НСУЦЖ) са адаптирани към националното законодателство.

Като положителен аспект би могло да се открие иницирането на подготовка на стратегии на местно ниво и общински планове за действие по отношение развитието на учене през целия живот в България. От началото на 2012 г. започва процес на изготвяне и приемане на областни и общински стратегии за учене през целия живот, като те включват модели, правила и изисквания за структура на стратегията, която групира и субординира местни и регионални цели, приоритети и мерки. Основните етапи и ключови моменти, през които преминава разработването на стратегическите документи, са, както следва: режюме за съгласуваността на стратегията със свързани документи и политики; идентификация, анализ и оценка на ресурсите и на съществуващите политики на регионално и местно ниво; анализ на силните и слабите страни, възможностите и заплахите; визия за развитие; приоритети – цели – мерки; индикаторна рамка за измерване на постигането на целите и резултатите; система за мониторинг и контрол; заинтересовани страни и тяхната роля в изпълнение на стра-

Фигура 1. Континуум на нормативната уредба на УЦЖ

тегията; план за действие; финансова рамка. Съответно налице е координирана областна и общинска политика по отношение на ученето през целия живот, която се прилага от **общините**, като основни административно-териториални единици на територията на Република България, които следва да контролират задължителното училищно образование на лицата под 16 години. Те са отговорни за: здравното обслужване и сигурност на детските градини и училищата, ресурсното осигуряване, поддръжката, строителните и ремонтните дейности, за обзавеждането на училищата и на детските градини и за обслужващите звена. Общините са отговорни още за ресурсите за прилагането на Държавните образователни изисквания, условията за обслужването на столовете, спортните бази и транспорта на децата, учениците и учителите, за стипендиите и специалните помощи за студенти и т.н. **Кметовете на общините** упражняват контрол върху начина на изразходване на осигурените ресурси от общинските училища, детски градини и обслужващи звена.

В рамките на гореизложената нормативна рамка, развитието на УЦЖ през последните десетилетия преминава през два условни етапа. В периода до демократичните промени перманентното обучение, актуализирането на знанията и подобряване на квалификацията в България са грижа основно на държавата. С прехода към пазарно стопанство и ограничаването на държавния сектор в икономиката очаквано държавното участие се „свива“ и в другите обществени сфери, в т.ч. и образованието. Това води до пренебрегване на перманентното обучение. Към настоящия момент България е на последно място сред страните членки на Европейския съюз по относителен дял на лицата, въввлечени в системата за учене през целия живот.

Периодът 2007 – 2013 г., и по-специално след 2009 г., се характеризира и с негативното отражение на икономическата криза върху пазара на труда в страната. В резултат на това се намалява икономическата активност и заетостта и се увеличава безработицата.

Предвид факта, че ученето през целия живот обхваща хора от различни възрастови групи, с различно образование и социален статус, то е повлияно от фактори с различен интензитет и многоаспектни характеристики.

Може да се обобщи, че в България липсва специален нормативен акт за изграждането на система за УЦЖ. Регламентирането на отделни компоненти на системата се свързва с общото образователно законодателство. Приемането на програмни документи формално очертава контурите на УЦЖ, без да изгражда обща рамка на системата. Осъществяването на образованието и обучението на различни равнища и за различни целеви групи е делегирано на множество институции, без да е изградена ефективна координация и приемственост между тях.

Функционират и трите форми за УЦЖ, като най-добре развита е формалната образователна система, която има и най-широк обхват. Неформалното

обучение и особено самостоятелното учене се развиват при липсата на законова подкрепа (стимули) и са функция на инициативността на отделни работодатели, частично на неправителствения сектор и на индивидуалните потребности, които са изразени предимно при по-високообразованото население. Приоритетите на политиките за развитие на УЦЖ се очертават по отношение на няколко целеви групи: рано отпаднали от образователната система; активно ниско образовано население; млади, незаети и неучещи хора, както и по отношение актуализиране и подобряване на квалификацията на заетите.

Липсват планиране и текущ мониторинг на публични политики и стратегии за учене през целия живот, а също така не са изградени механизми, които да гарантират тяхната устойчивост. Значителна част от действащите законови и подзаконови нормативни актове са утвърдени преди влизането в сила на основните стратегически документи на европейско и национално ниво, регулиращи ученето през целия живот.

2. Европейски политики за стимулиране на ученето през целия живот

Изграждането на устойчиви основи на системата за УЦЖ е продължителен процес, който в рамките на последните десетилетия акцентира на различни компоненти: перманентното образование и обучение, образование за възрастни, професионално образование и обучение и т.н. Постигнатото равнище е резултат както от целенасочена политика на Европейския съюз, залегнала в редица стратегически документи на Европейската комисия, така и от изграждането на широка мрежа от институции и координацията между тях. В рамките на тази обща законова и институционална рамка в европейското образователно пространство се формират различни практики за осъществяване на общата политика за разширен обхват на населението във формите на непрекъснато образование и обучение.

2.1. Общи регламенти и програмни документи

Публичните политики за ученето през целия живот в ЕС са изградени въз основа на общата концепция за учене през целия живот, като следните основни стратегически документи детайлизират общия подход към различни целеви групи.

Концепцията за учене през целия живот е важна стъпка в посока постигането на конкурентоспособна икономика, почиваща върху устоите на познанието. Тя се прилага към всички нива на образование и обучение и засяга всички етапи от образователния и работен цикъл на човека. Ученето през целия живот цели да предостави на гражданите възможност за лично развитие, социална интеграция и активно участие в икономиката. Основни инструменти за реализиране на тази концепция са четирите основни програми: „Коменски“ (за училищата), „Еразъм“ (за висшето образование), „Леонардо да Винчи“ (за професионалното обучение и образование) и „Грюндвиг“ (за обучението на възрастните). Обединени под шапката на

програмата „Учене през целия живот“, те допринасят за интегрирането на трите форми за УЦЖ и постигането на основните цели, залегнали в стратегическия документ „Европа 2020“, по отношение на образование и обучение.

Програмата за „Учене през целия живот“ (2007 – 2013) цели да допринесе за развитието на ЕС като общество, основано на напредналото знание, с устойчиво икономическо развитие, по-голяма и по-добра трудова заетост и по-голямо социално сближаване, като успоредно с това да гарантира добра защита на околната среда за бъдещите поколения. По-специално, програмата има за цел да насърчава взаимния обмен, сътрудничеството и мобилността между системите за образование и обучение в Общността, така че те да се превърнат в световен еталон за качество.

Специфичните цели на програмата се изразяват в това:

– да допринесе за развитието на качествено обучение през целия живот, както и да насърчава отличното представяне, иновацията и европейския аспект в системите и практиките от тази сфера;

– да подпомага осъществяването на европейско пространство за обучение през целия живот;

– да подпомага подобряването на качеството, привлекателността и достъпността на възможностите за обучение през целия живот, които съществуват в държавите членки на ЕС;

– да засилва приноса на обучението през целия живот към социалното сближаване, активното гражданство, диалога между културите, равенството на полове и личностната реализация;

– да подпомага съзидателността, конкурентоспособността, работоспособността и развитието на предприемаческия дух;

– да допринесе за по-голямо участие в учене през целия живот на хора от всички възрасти, включително тези със специални нужди и представители на групи в неравностойно положение, без да прави разлика поради техния социален и икономически произход;

– да насърчава езиковото обучение и лингвистичното многообразие;

– да подпомага развитието на новаторското основано на ИКТ съдържание, услуги, педагогика и практики за учене през целия живот;

– да засилва ролята на обучението през целия живот за създаване на чувство на европейско гражданство, което е основано на разбирането и зачитането на правата на човека и демокрацията, както и да стимулира толерантността и зачитането на други народи и култури;

– да насърчава сътрудничеството за постигане на висок контрол на качеството на образованието и обучението в Европа;

– да стимулира възможно най-доброто усвояване на резултати, новаторски продукти и процеси, както и да обменя добри практики в областите, които

са обхванати от Програмата за учене през целия живот, за да се подобрява качеството на образованието и обучението.

Инициативата „Възможности за младежта“ е важен акцент в политиката на ЕС поради проблема с младежката безработица и неговата значимост. В ЕС през 2013 г. има повече от пет милиона безработни млади хора, което означава, че един от всеки петима младежа на пазара на труда не може да си намери подходяща работа. Това, от своя страна, налага необходимостта от предлагането на различни механизми за подходящо обучение, квалификация и преквалификация на младите хора, което би позволило да получат по-добри възможности за професионално развитие и реализация. Инициативата предлага решения за справяне с високите нива на безработица в тази възрастова категория (лица на 15 – 24-годишна възраст). Планираните за 2012 и 2013 г. мерки за намаляване на младежката безработица са част от инициативата за образование и заетост „Младежта в движение“.

Европейската комисия идентифицира няколко фактора, които са основни причини за младежка безработица:

- преждевременно отпадане от училище;
- липсата на съответни умения и липса на професионален опит;
- несигурната заетост, последвана от периоди на безработица;
- ограничени възможности за обучение;
- недостатъчно или неподходящи програми на пазара на труда.

За справяне със ситуацията Комисията предлага да се преразгледат националните политики и тяхното изпълнение, предоставяйки финансова подкрепа за национални и трансгранични действия.

Целите за насърчаване на младежката заетост, залегнали в актовете на ЕС, са свързани с насърчаване на държавите членки към:

1) Предотвратяване на преждевременното напускане на училище – според стратегията „Европа 2020“ относителният дял на лицата, рано напуснали системата, на образование трябва да намалее с 2 % (от 12 % за 2013 г. на 10 % за 2020 г.). Един от инструментите, предложени за постигане на тази цел, е препоръката на Съвета на Европа от 28 юни 2011 г. относно политиките за намаляване на преждевременното напускане на училище. Препоръката се застъпва за мерки, които съчетават превенция, интервенция и компенсация.

2) Развиване на умения, които са свързани с реализация на пазара на труда – младите хора трябва да придобият уменията, които се изискват от света на труда, като част от обучението си.

3) Подпомагане на първия професионален опит и обучение на работното място – налага се въвеждането на стажове, за да бъде дадена възможност на младите хора за придобиване на опит и умения.

4) Получаване на първа работа – подобряване достъпа на младите хора до пазара на труда. За постигането на тази цел държавите членки на ЕС би

следвало да реформират законодателството си чрез консултации със социални партньори.

Нови умения за нови работни места е част от Европейския план за икономическо възстановяване, приет през декември 2008 г., който цели намаляване на последиците от финансовата криза върху пазарите на труда. Европа е изправена пред социално-икономически промени, които се отразяват на структурата на пазара на труда. С приемането на европейска перспектива се очаква държавите членки да подобрят капацитета си за предвиждане на промените и необходимостта от умения на европейските граждани и работодателите.

Като част от обновената Лисабонска стратегия за растеж и работни места, Европейската комисия предлага инициатива, насочена към повишаване на квалификацията на работниците и служителите в съответствие с потребностите на европейските работодатели. Тя се основава на прогнозен анализ на тенденциите на пазара на труда до 2020 г. Очаква се, че изискванията за квалификация ще се увеличат за всички видове и нива на професионална заетост.

Нивото на квалификация на работната сила в Европа трябва да отговаря на новите потребности на пазара на труда. Тази цел може да се постигне чрез въвеждане на активни политики и чрез подобряване ефективността на системите за образование и обучение. От друга страна, модернизацията на трудовите пазари също предполага изпълнението на интегрирани стратегии в областта на гъвкавата сигурност.

Европейската комисия насърчава държавите членки да подобрят оценката и предвиждането на тенденциите на пазара на труда, като предлага четири направления на действие:

1) разпространяване на информация за тенденциите и новите възможности на пазара на труда главно чрез създаването на европейски пазар на труда, но също и чрез заетост, обучение и мобилност на службите на Комисията (EURES²), PLOTEUS³ и EURAXESS⁴);

2) разработване на прогнозните инструменти, за да се изготвят точни и редовни данни за всеки сектор на дейност. Следва да бъдат разработени нови съвместни методологии чрез програмата ПРОГРЕС⁵ и Програмата за учене през целия живот. Налага се ангажирането на работодателите с развитието на партньорства с оглед на задоволяване на техните потребности от квалифицирана работна ръка;

3) задълбочаване на международното сътрудничество, развитие на политически диалог и обмен на опит;

4) мобилизиране на политически и финансови инструменти.

Ключовите компетенции за учене през целия живот, като елемент на публичните политики, осигуряват социално сближаване, гъвкавост и адаптивност на пазара на труда. Те представляват утвърден еталон на знания, умения и нагласи, основни за всеки индивид в едно общество, основано на знанието. Препоръката на Европейския съюз е всички страни членки да гарантират,

че тези ключови компетенции са напълно интегрирани в техните публични политики и стратегии, особено в контекста на ученето през целия живот.

Ключовите умения са основен фактор в областта на иновациите, производителността и конкурентоспособността и допринасят за мотивацията и удовлетвореността на работници и служители, а също така и водят до повишаване качеството на работа.

Ключови компетенции трябва да бъдат придобивани от младите хора в края на задължителното образование и обучение, формирайки база за по-нататъшно обучение и професионално развитие, което да продължи през целия живот, чрез процес на перманентно разработване и актуализиране на знания и умения. Придобиването им се вписва в принципите на равнопоставеност и равен достъп за всички. Тази референтна рамка се прилага също така за групите в неравностойно положение (лица с ниски основни знания и умения, преждевременно напусналите училище и т.н.), чийто образователен потенциал изисква постоянна поддръжка.

С цел осъществяване на общата концепция за УЦЖ Европейската комисия чрез различни стратегически документи, програми и инициативи насочва към комплексно реализиране на специфичните цели и задачи за всички целеви групи.

Може да се обобщи, че в страните от ЕС са създадени необходимите предпоставки за реализиране на концепцията за УЦЖ чрез общи регламенти и програмни документи. Националните законодателства са хармонизирани с приетите общи програмни документи. Изградена е синхронизирана система от институции и органи в ЕС, отговорни за различни аспекти на УЦЖ. Създадена е координация на европейските с националноотговорните институции от различните страни членки на ЕС.

Въз основа на направения нормативен анализ за България и Европейския съюз може да се твърди, от една страна, че законодателната и институционалната рамка в България в значителна степен изостават от съвременните практики на страните членки на ЕС-28, макар страната да е приобщена към общата европейска политика по образование и обучение. От друга страна, анализирането на европейските практики показва извеждането на УЦЖ като приоритет, включително и чрез приемането на специални закони. Широко разпространение имат алтернативните инструменти за стимулиране на участието във формите за УЦЖ и използването на разнообразни подходи.

БЕЛЕЖКИ

1. Систематизацията е по дефинициите, използвани от НСИ.
2. Европейски служби по заетостта – мрежа за сътрудничество, създадена, за да се улесни свободното движение на работна ръка в рамките на Европей-

ското икономическо пространство. Партньори в мрежата са обществените ведомства по труда, синдикати и организации на работодателите. Мрежата се координира от Европейската комисия.

3. Портал за възможностите за обучение в европейското пространство – помага на студентите, търсещите работа, работещите, родителите, съветниците по ориентиране и учителите да открият информация за обучението в Европа.
4. Портал за предоставяне на информация и съдействие за мобилните изследователи и висококвалифицирани специалисти – съдържа практическа информация за професионалния и ежедневиия живот, както и информация за работни места и възможности за финансиране.
5. Програма ПРОГРЕС (2007 – 2013) е финансов инструмент за подпомагане на развитието и координирането на политиката на ЕС в следните пет области: заетост, социално приобщаване и социална закрила, условия на работа, борба срещу дискриминацията и равенство между половете.

ЛИТЕРАТУРА

- Закон за висшето образование, обн., ДВ, бр. 112/27.12.1995, последно изм. ДВ, бр.56/24.07.2015.
- Закон за местното самоуправление и местната администрация, обн., ДВ., бр.77/17.09.1991, последно изм. ДВ. бр.53/27.06.2014.
- Закон за народната просвета, обн., ДВ, бр. 86/18.10.1991, последно изм. и доп. ДВ бр. 61/25.07.2014.
- Закон за признаване на професионалните квалификации, обн., ДВ, бр. 13/08.02.2008, последно изм. ДВ, бр.68/2.08.2013.
- Закон за професионалното образование и обучение, обн., ДВ, бр.68/30.07.1999, последно изм. ДВ бр.107/24.12.2014.
- Закон за степента на образование, общообразователния минимум и учебния план, обн., ДВ, бр. 67/27.07.1999, последно изм. ДВ, бр.61/25.07.2014.
- Наредба № 2 за признаване на завършени етапи на училищно обучение или степени на образование и професионална квалификация по документи, издадени от училища на чужди държави, обн., ДВ, бр. 40/29.04.2003 г.
- Наредба за изменение и допълнение на наредба № 2 от 2003 г. за признаване на завършени етапи на училищно обучение или степени на образование и професионална квалификация по документи, издадени от училища на чужди държави (ДВ, бр. 40 от 2003 г.), обн. ДВ. бр.44/27.05.2014.
- Наредба №4 за документите за системата на народната просвета, обн., ДВ, бр. 41/08.05.2003.

- Наредба за изменение и допълнение на Наредба № 4 от 2003 г. за документите за системата на народната просвета, обн. ДВ, бр.51/2013.
- Наредба за държавните изисквания за признаване на придобито висше образование и завършени периоди на обучение в чуждестранни висши училища, приета с Постановление на Министерски съвет № 168 от 14.08.2000 г., обн., ДВ, бр. 69/22.08.2000.
- Национална стратегия за учене през целия живот за периода 2014 – 2020 година, Министерство на образованието и науката, София, 2014.
- Националната програма за реформи 2011 – 2015 година, приета с Решение № 289 на МС от 11.04.2011 г..
- Националната стратегия за младежта 2010 – 2020 година, приета с Протокол № 35.1. на МС от 6 октомври 2010 г.
- Оценка на въздействието на Националната стратегия за учене през целия живот за периода 2008 – 2013 година, Министерство на образованието, младежта и науката, София, 2012.
- Правилник за прилагане на Закона за народната просвета, обн., ДВ бр. 68/30.06.1999, последно изм. и доп. ДВ, бр.74/5.09.2014.
- Decision No 2493/95/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 1995, establishing 1996 as the ‘European year of lifelong learning’, Official Journal of the European Communities, Brussels, 26.10.95.
- Establishing an action programme in the field of lifelong learning, DECISION No 1720/2006/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL, Official Journal of the European Union, 15.11.2006.
- Key competences for lifelong learning, Recommendation of the European Parliament and of the Council, 2006/962/EC, Brussels, 18.12.2006.
- New skills for New Jobs: Anticipating and matching labour market and skills needs, Commission of the European Communities, COM(2008) 868 final, Brussels, 16.12.2008.
- The Lisbon Strategy 2000 – 2010. An analysis and evaluation of the methods used and results achieved, European Parliament, Brussels, 2010.
- Youth Opportunities Initiative, Commission of the European Communities, COM(2011) 933 final, Brussels, 20.12.2011.

REFERENCES

- Zakon za vissheto obrazovanie, obn. DV, br. 112/27.12.1995, posledno izm. DV, br. 56/24.07.2015.
- Zakon za mestnoto samoupravlenie i mestnata administratsiya, obn. DV, br. 77/17.09.1991, posledno izm. DV, br. 53/27.06.2014.

- Zakon za narodnata prosveta, obn. DV, br. 86/18.10.1991 posledno izm. i dop. DV, br. 61/25.07.2014.
- Zakon za priznavane na profesionalnite kvalifikatsii, obn. DV, br. 13/08.02.2008, posledno izm. DV, br. 68/2.08.2013.
- Zakon za profesionalното образование i obuchenie, obn. DV, br. 68/30.07.1999, posledno izm. DV, br. 107/24.12.2014.
- Zakon za stepenta na образование, obshtoobrazovatelniya minimum i uchebniya plan, obn. DV, br. 67/27.07.1999, posledno izm. DV, br. 61/25.07.2014.
- Naredba № 2 za priznavane na zavürshen etap na uchilishtno obuchenie ili stepeni na образование i profesionalna kvalifikatsiya po dokumenti, izdadeni ot uchilishta na chuzhdi dyrzhavi, obn. DV, br. 40/29.04.2003.
- Naredba za izmenenie i dopülнение na Naredba № 2 ot 2003 g. za priznavane na zavyrshen etap na uchilishtno obuchenie ili stepeni na образование i profesionalna kvalifikatsiya po dokumenti, izdadeni ot uchilishta na chuzhdi dyrzhavi (DV, br. 40 ot 2003 g.), obn. DV, br. 44/27.05.2014.
- Naredba №4 za dokumentite za sistemata na narodnata prosveta, obn. DV, br. 41/08.05.2003.
- Naredba za izmenenie i dopülнение na Naredba № 4 ot 2003 g. za dokumenti za sistemata na narodnata prosveta, obn. DV, br.51/2013.
- Naredba za dyrzhavnite iziskvaniya za priznavane na pridobito vishe образование i zavyrsheni periodi na obuchenie v chuzhdestranni visshi uchilishta, prieta s Postanovlenie na Ministerski süvet № 168 ot 14.08.2000 g., obn. DV, br. 69/22.08.2000.
- Natsionalna strategiya za uchene prez tselia zhivot za perioda 2014 – 2020 godina, Ministerstvo na obrazovaniето i naukata, Sofia, 2014.
- Natsionalna programa za reformi 2011-2015 godina, prieta s Reshenie№ 289 na MS ot 11.04.2011 g.
- Natsionalna strategiya za mladezhata 2010 – 2020 godina, prieta s Protokol № 35.1. na MS ot 6 oktombri 2010 g.
- Otsenka na vüzdeystviето na Natsionalna strategiya za uchene prez tselia zhivot za perioda 2008-2013 godina, Ministerstvo na obrazovaniето, mladezhata I naukata, Sofiya, 2012.
- Pravilnik za prilagane na Zakona za narodnata prosveta, obn. DV, br. 68/30.06.1999, posledno izm. I dop. DV, br. 74/5.09.2014.
- Decision No 2493/95/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 1995, establishing 1996 as the ‘European year of lifelong learning’, Official Journal of the European Communities, Brussels, 26.10.95.
- Establishing an action programme in the field of lifelong learning, DECISION No 1720/2006/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL, Official Journal of the European Union, 15.11.2006.

- Key competences for lifelong learning, Recommendation of the European Parliament and of the Council, 2006/962/EC, Brussels, 18.12.2006.
- New skills for New Jobs: Anticipating and matching labour market and skills needs, Commission of the European Communities, COM(2008) 868 final, Brussels, 16.12.2008.
- The Lisbon Strategy 2000 – 2010. An analysis and evaluation of the methods used and results achieved, European Parliament, Brussels, 2010.
- Youth Opportunities Initiative, Commission of the European Communities, COM(2011) 933 final, Brussels, 20.12.2011.

LIFELONG LEARNING POLICIES OF THE REPUBLIC OF BULGARIA AND THE EUROPEAN UNION

Abstract. In Bulgaria there is a relatively well-developed legal framework regulating the organization and operation of institutions in the education system at different levels. There is specific legislation covering separate aspects, alternative forms and components of lifelong learning. Given the fact that there is no special law, many questions remain regarding the scope, organization and coordination of the different forms of lifelong learning (LLL) in Bulgaria. The question appears about how lifelong learning policies in the country correspond to those in the EU and to what extent there is established an institutional coordination for LLL.

The common EU policy in the field of lifelong learning and output benchmarks (observed indicators) is realized in the implementation of national policies, strategies and program documents. Synchronization of national laws is a fact, but differences remain between countries. Lifelong public policies in the EU are established on the basis of the common/general conception for LLL and a number of strategic/key documents detail the general approach towards different target groups.

✉ **Dr. Ralitsa Veleva, Assist. Prof.**
Department of Public Administration
Faculty of Management and Administration
University of National and World Economy
8, Dekemvri Str.
1700 Sofia, Bulgaria
E-mail: ralitsa.veleva@unwe.bg